

“ผ่อบ้าน หันเมือง” เรื่องราวเมื่อครั้งสถาปนาฟากับแพรรู้จักกัน ร่วมกันรักษบ้านเก่าชาวแป้

ในโอกาสครบรอบ 10 ปี ของหนังสือ “ผ่อบ้าน หันเมือง: การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น โดยชุมชน จ.แพร์” ซึ่งจัดทำโดยศูนย์ภูมิภาคโบราณคดีและวิจิตรศิลป์ในองค์การรัฐมนตรีศึกษาธิการแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEAMEO SPAFA) ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเมืองแพร์ และชาย ลูกหลานเมืองแพร์ โดยได้รับทุนสนับสนุนการจัดพิมพ์ส่วนหนึ่งจากกองทุนเอกอัครราชทูตเพื่อการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม (The Ambassadors Fund for Cultural Preservation) ของสถานทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย ศูนย์ภูมิภาคโบราณคดีและวิจิตรศิลป์จึงได้จัดการเสวนาออนไลน์ ทางเฟสบุ๊คไลฟ์ ภายใต้โครงการ SPAFA SESH ขึ้นมา เมื่อวันที่วันจันทร์ที่ 29 มิถุนายน 2563 ในหัวข้อ “ผ่อบ้าน หันเมือง” เรื่องราวเมื่อครั้งสถาปนาฟากับแพรรู้จักกัน- ร่วมกันรักษบ้านเก่าชาวแป้ โดยมีวิทยากร 3 ท่าน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินโครงการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และไม่ได้ของจังหวัดแพร์ จนเกิดเป็นที่มาของการบันทึกข้อมูลที่เน้นไปที่เรื่องของบ้านเก่าในตัวเมืองแพร์ ที่กลายมาเป็นหนังสือเล่มนี้ ทั้งสามท่านนี้คือ

- ดร.พรธรรม ธรรมวิมล ภูมิสถาปนิกจากกรมศิลปากร
- คุณชินวร ชมภูพันธ์ สถาปนิกชาวแพร์และเป็นผู้ก่อตั้งชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเมืองแพร์ และ
- ดร.พัชรวิทย์ ต้นประวัตติ หัวหน้าฝ่ายศิลปปะและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของบริติช เคานซิล ประเทศไทย อดีตหัวหน้าโครงการศึกษาวิจัยมรดกศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดแพร์ ของ SEAMEO SPAFA

การเสวนาในวันดังกล่าวได้กล่าวถึงภาพรวมมุมมองของวิทยากรทั้งสามท่าน เมื่อพูดถึงมรดกวัฒนธรรมของจังหวัดแพร์ สำหรับคนที่อยู่ในพื้นที่เช่น คุณชินวรฯ และสำหรับวิทยากรอีกสองท่าน คือ ดร.พรธรรมฯ และ ดร. พัชรวิทย์ฯ เมื่อแรกลงพื้นที่ วิทยากรทุกท่านจะกล่าวเป็นเสียงเดียวกัน ถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ทุกคนได้สัมผัส คือสิ่งที่แยกไม่ออกระหว่างมรดกที่เป็นวัตถุ สิ่งของ กับมรดกที่เป็นตัวตนของคนในพื้นที่ นั่นคือ การผสมกลมกลืนระหว่างสิ่งที่จับต้องได้และที่จับต้องไม่ได้ ทั้งหมดคือเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นตัวตนของชาวแพร์ที่เหนียวแน่น ชัดเจน อิมเมจในความเป็นคนท้องถิ่น ทั้งคนพื้นถิ่นและคนนอกที่เข้าไปคลุกคลีมองเห็นและสัมผัสเอกลักษณ์นี้ด้วยความรู้สึกเดียวกัน จนเกิดเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่กลมกลืนไปด้วยกัน รู้สึก รับรู้ ภาคภูมิใจและหวงแหนในสิ่งที่สัมผัสได้ไปด้วยกัน

จากนั้นจึงได้พูดถึงที่มาของการทำหนังสือซึ่งเริ่มมาจากโครงการวิจัยมรดกวัฒนธรรมที่มีชีวิต (Living Heritage Programme) ซึ่งเป็นโครงการร่วมระหว่างซีมีโอ สถาปนาฟา และศูนย์นานาชาติว่าด้วย

การศึกษาด้านการอนุรักษ์สมบัติทางวัฒนธรรม หรือ ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property) ตั้งอยู่ ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี โครงการนี้ เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ที่มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมต่างๆที่นำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์มรดก วัฒนธรรมที่มีชีวิต นั่นคือการให้ความสำคัญกับชุมชนและผู้คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่เป็นหลัก โดยเฉพาะ ในขณะนั้นได้มีการจัดตั้งเครือข่ายด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมโดยภาคประชาชนที่มีความเข้มแข็งใน ระดับหนึ่งแล้ว และต่อมาศูนย์จึงได้ประสานขอความร่วมมือมายังกรมศิลปากร เพื่อร่วมในโครงการ ดังกล่าว

ดร.พรธรรม ฯ ในฐานะตัวแทนของกรมศิลปากรในโครงการนั้น กล่าวถึงบทบาทของกรมศิลปากรที่ ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสองท่านมาเข้าร่วมในการดำเนินงาน คือ ดร.พรธรรม และคุณพิชญา บุญภินนท์ สถาปนิกอนุรักษ์ของกรมศิลปากรในขณะนั้น ทั้งสองท่านเน้นการดำเนินงานไป ที่การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมประเภทไม้ และการปลูกฝังจิตสำนึกในการ อนุรักษ์ให้แก่เยาวชนในเมืองแพร์อีกทั้งยังได้ถือโอกาสรับฟังประเด็นการอนุรักษ์จากภาคประชาสังคม รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และมุมมองกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง อันเป็นสิ่งที่ทำให้มองเห็น แนวทางในการพัฒนางานอนุรักษ์ในท้องถิ่นต่างๆ ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของหน่วย ราชการมากขึ้นด้วย

คุณชินวร ฯ ได้กล่าวถึงการที่ได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายด้านการอนุรักษ์มรดก วัฒนธรรมจากพื้นที่ต่างๆ รวมทั้งซีมีโอ สปาฟาด้วย นับเป็นก้าวย่างที่ดีเนื่องจากขณะนั้นจังหวัดแพร์มี ปัญหาเรื่องการรื้อบ้านเพื่อขายไม้สักที่เป็นส่วนประกอบต่างๆของบ้านเนื่องจากไม้สักเก่ามีราคาแพงกว่าไม้ สักใหม่ อันเป็นผลจากการย้ายถิ่นฐานของเจ้าของบ้านหลายท่าน วิธีการแก้ปัญหาในขณะนั้นคือการสร้าง จิตสำนึกในคุณค่าของมรดกสถาปัตยกรรม ขณะที่การสร้างแหล่งรายได้ขึ้นในพื้นที่เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ จำเป็น ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2547 – 2553 ซีมีโอ สปาฟา ได้มีส่วนร่วมด้วยกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้าง แนวคิดในการพัฒนาให้แหล่งวัฒนธรรมของตนให้มีเนื้อหา และสามารถพัฒนาต่อไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ นั่นคือเป็นช่วงการสืบค้นตัวตนของตัวเอง จนมีเยาวชนลูกหลานเมืองแพร์เข้าร่วมเป็นสมาชิกอยู่อย่าง มากมาย จากการทำงานร่วมกันทั้งโดยซีมีโอ สปาฟา กรมศิลปากร และท้องถิ่น จึงได้เห็นร่วมกันถึงวิกฤต เรื่องบ้านไม้ในเมืองแพร์ถูกรื้อขายมาเรื่อยๆ ทำให้คิดว่าเราควรจะแก้ปัญหานี้ได้ด้วยวิธีไหนบ้าง สิ่งแรกที่ คิดได้ก็คือ ต้องรวบรวมทั้งข้อมูลและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเก็บไว้ เพื่อให้อย่างน้อยจะได้มีหลักฐาน หลงเหลือ และยังสามารถนำไปต่อยอดในการอนุรักษ์ได้ต่อไป โดยได้เลือกอาคารไม้จำนวน 11 หลัง ซึ่ง เป็นตัวแทนของสถาปัตยกรรมรูปแบบต่างๆ ของบ้านไม้เก่าในเมืองแพร์ โดยพิจารณาจากลักษณะการใช้ สอย และยุคสมัยในการก่อสร้าง

จากการบันทึกข้อมูลต่างๆ จึงพัฒนาไปสู่การจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ที่รวบรวมเรื่องราวบ้านเก่าเมือง
แพร่ ตั้งแต่การทำป่าไม้ การสัมปทานป่าไม้ มาจนถึงที่มาของการสร้างบ้านไม้สักในเมืองแพร่ การอนุรักษ์
บ้านเก่าโดยชุมชนชาวแพร่ ตลอดจนเรื่องราวของสล่าหรือช่างไม้ และทิศทางการอนุรักษ์บ้านเก่าในเมือง
แพร่ในขณะนั้น อันทำให้กลายเป็นแรงบันดาลใจที่ยิ่งใหญ่ให้กับผู้สนใจงานการอนุรักษ์มรดก
สถาปัตยกรรมประเภทไม้ในเวลาต่อมา แม้ว่าปัญหาการรื้อบ้านไม้เก่ายังมีอยู่เนื่องจากปัจจัยอื่นๆ ของ
สังคมในยุคปัจจุบัน อย่างน้อยข้อมูลจากหนังสือเล่มนี้คงจะเป็นประโยชน์สำหรับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์
ของบ้านและเมืองแพร่รวมถึงการสร้างบ้านกลับคืนใหม่ และอาจช่วยให้เกิดการชุกคิดก่อนรื้อได้บ้าง เมื่อ
เห็นชื่อหนังสือที่แปลเป็นภาษากลางว่า “มองบ้าน เห็นเมือง”.

หนังสือเล่มนี้ได้รับความร่วมมือจากชาวแพร่ทั้งที่เป็นเจ้าของหรือผู้ดูแลบ้านและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่
อีกหลายท่าน รวมทั้งหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ในการได้มาซึ่งข้อมูลต่างๆ ในหนังสือ ไม่ว่าจะเป็นมาจากการ
สำรวจจริงวัดในสถานที่จริง การสัมภาษณ์เจ้าของหรือผู้ดูแลบ้านโดยตรง รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลจาก
เอกสารและหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

จากประเด็นในการเสวนายังพบว่า การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในเมืองแพร่อาจกล่าวได้ว่าเป็น
การอนุรักษ์แบบเบ็ดเสร็จ คืออนุรักษ์ทั้งมรดกที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ไปในคราวเดียวกัน คือทั้งมรดก
ที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต จนเปรียบเสมือนเมืองทั้งเมืองคือพิพิธภัณฑ์มีชีวิตที่แท้จริง นับเป็นกรณีศึกษาที่
แสดงถึงการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมโดยมีกระบวนการและขั้นตอน รวมถึงมีความต่อเนื่องเป็นระยะเวลาที่
ยาวนานเพียงพอที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง เห็นได้ว่าการเริ่มต้นจากการสร้างความภาคภูมิใจและ
ความรักในมรดกที่มีอยู่ และถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่
เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อันนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการอนุรักษ์ที่
เหมาะสมยั่งยืน

ท่านสามารถรับชมการเสวนาเต็มรูปแบบได้ที่ Facebook Page ของซีมีโอ สปาฟา

<https://www.facebook.com/seameo.spafa/videos/272177944034733/>

และดาวน์โหลดหนังสือ ฝ่อบ้าน หันเมือง: การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นโดยชุมชน จ.แพร่

<http://www.spafajournal.org/index.php/spafapub/issue/view/92/showToc>